

КАТЕРИНА АМОСОВА

КАРДІОЛОГІЯ У МЕНЕ В КРОВІ

**Київ
BOOKSHEP
2021**

ЗМІСТ

ЧАСТИНА I

Розділ 1	
Родина	9

Розділ 2	
Мій Микола Амосов	33

Розділ 3	
Мої університети	68

Розділ 4	
Усім серцем	150

ЧАСТИНА II

Розділ 1	
Кардіологія для всіх	167

Розділ 2	
Секрети здорового серця	192

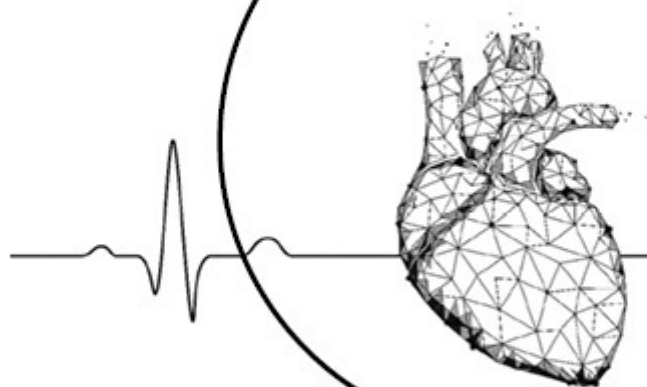
ВІД АВТОРА

Про батька створено чимало хороших стрічок, у доступі багато його книг, інтерв'ю, статей, спогадів... Лікар, інженер, кібернетик, письменник, філософ, мислитель. І громадський діяч — при всій спалюженості цих слів...

Коли я отримала від видавництва пропозицію написати свою історію, вона мене трохи збентежила — кому це цікаво й потрібно? А потім накотилися спогади, і насамперед — про батька. А це означає — про стрижень і цінності. А ще — про медицину зсередини: від СРСР до сьогодення.

*Катерина Амосова,
лікар-кардіолог,
професор*

ЧАСТИНА I

Розділ 1

РОДИНА

Я була дуже довгоочікуваною дитиною. Коли народилася, мамі було 35, татові — 43, і вони лише нещодавно переїхали до Києва. До речі, випадково: просто незадовго до того мама подала документи на вступ до медичного інституту саме в Києві, оскільки він був найближчим до Брянська, де працювали батьки. Стати лікарем було маминою мрією з юності.

З моїм народженням пов'язана воістину драматична сімейна і медична історія. У мами почалися передчасні пологи, й за тогочасними медичними протоколами потрібно було проводити плідоруйную операцію, тому що був високий ризик інфекції (акушерського сепсису). Це й запропонував професор Лур'є, коли маму привезли в його клініку лікарні №22, що на бульварі Шевченка.

Мама від цієї операції відмовилася, попри те, що як операційна сестра й дружина хірурга добре розуміла всі ризики. Тато в її рішення не втручався: не вмовляв, але й не відмовляв, адже питання стосувалося життя його дружини й майбутньої дитини. Відповідальність разом із мамою взяв на себе професор Лур'є та провів кесарів розтин.

Так я й народилася взимку 1956 року вагою 1 кілограм 700 грамів. За тих часів виходити таку дитину було справжнім героїзмом: не було ані кювезів, ані іншої апаратури і спеціального харчування. Коли мама принесла мене додому (це була кімната в гуртожитку тубінституту* на Батієвій горі), у неї зникло молоко. Як вона впоралася з вигодовуванням немовляти й навчанням у медінституті, до чого ставилася дуже відповідально, мені важко навіть уявити.

Щоправда, якийсь час їй допомагала нянька. Тоді взагалі не існувало такого тренду — наймати няню для дитини. Але якимось чином до нашої родини прибилася дівчинка років шістнадцяти. Її звали Тася, й у неї не було навіть паспорта — як і в решти селян, які жили практично в кріпацтві: таким чином тоді намагалися втримати на селі робочу силу. Вона приїхала до Києва в одній сукенці й, напевне, намагалася влаштуватися десь санітаркою. Тася стала жити з нами, нянчити мене й допомагати по господарству. Потім, коли до нас приїхала бабуся — мамина мама,

* Національний інститут фтизіатрії і пульмонології ім. Ф. Г. Яновського Національної академії медичних наук України. — Прим. ред.

Тася вступила на курси водіїв трамвая, отримала кімнату в гуртожитку й пішла від нас. Я лише один раз бачила її потім, коли мені було років десять: вона зайшла до нас просто привітатися.

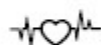

Мама — Лідія Василівна Денисенко — познайомилася з татом у 1941 році, під час війни. Вона, студентка педагогічного інституту в Смоленську, одразу після початку війни закінчила короткі курси медсестер і пішла на фронт. Улітку 1941 року потрапила в оточення і вийшла з нього. Їй пощастило повернутися на фронт, а не опинитися у таборі для потенційних «зрадників», як це тоді траплялося з багатьма. У шпиталі, куди її відрядили, вона познайомилася з хірургом Миколою Амосовим і почала працювати в нього операційною сестрою. Юна медсестра часто асистувала йому під час операцій, тож коли в 1943 році на фронті в Білорусі вони побралися, це видавалося само собою зрозумілим. У шлюбі мої батьки прожили майже 60 років.

Навіть після мого народження мама не полишила мрії стати хірургом. Закінчивши медичний інститут, вона працювала у відділенні торакальної хірургії щойно збудованої лікарні «Медмістечко» під керівництвом професорки Ольги Матвіївни Авілової — по суті, татової учениці. Ольга Авілова була випускницею Смоленського медичного інституту, учасницею

Великої Вітчизняної війни, працювала хірургом у лавах діючої армії, а пізніше разом із батьком — у Брянській обласній лікарні.

Я бачила дуже мало успішних хірургів-жінок, і Ольга Матвіївна була однією із них. Глибоко віддана професії, різка, одинока, багато палила, жила, як то кажуть, на роботі. Працювати в такій керівниці мамі, як і будь-якій жінці, було складно: та не розуміла, що таке хвора дитина, що таке піти з роботи навіть не раніше, а вчасно, оскільки вдома — сім'я, треба турбуватися про чоловіка й дитину. Тому бабусина допомога в догляді за мною була просто рятувальним колом.

Бабуся Катерина Єлисеївна була доволі суворою жінкою, яка прожила важке життя. Вона та її чоловік, мій дід — родом із бідних селян. Вони тривалий час жили в землянках і бараках. Мама народилася в селі Веселі Терни Дніпропетровської області, була найстаршою з трьох дітей. На неї з юності лягла вся робота по господарству й піклування про молодших. Згодом дід став головою Смоленського обкому партії, а потім пішов на фронт, де зустрів іншу жінку й покинув родину. Бабуся й мама викреслили його зі свого життя. Жодних спогадів, навіть фото.

Мамині батьки чомусь не підтримали її мрії стати лікарем, і вона була змушена вступити до педагогіч-

ного інституту. Зі студентської лави мама й пішла на фронт. Після війни закінчила свій виш заочно, мабуть, лише тому, що не полишала незавершених справ, а по тому одразу подала документи в медичний інститут.

У мамі з моєю бабусею були доволі суворі стосунки, без ніжностей і сюсюкання. Такими ж стриманими вони були й у нашій сім'ї, без «обійманок» і поцілунків. І саме цього — теплоти та ніжності — я, мабуть, недодала своїй родині...

Бабуся остаточно переїхала до нас жити, коли батьки отримали першу квартиру на Червоноармійській, 102 (нині — вул. Велика Васильківська) і переїхали туди з Батієвої гори.

Батьки з ранку до вечора були на роботі, а бабуся займалася господарством. Пам'ятаю, як увечері всією родиною збиралися перед маленьким екраном першого нашого телевізора: здається, то був легендарний КВК. До речі, читати бабуся навчилася тоді, коли жила з нами...

Потім вона захворіла. Коли після інсульту бабуся паралізувало, її госпіталізували в Жовтневу (нині — Олександрівську) лікарню. Такого героїзму, який проявила мама, я не бачила ніколи. Двічі на день, до і після роботи, вона їздила в лікарню, аби доглянути, нагодувати, помити людину з глибоким порушенням психіки. Так тривало два з половиною роки. Час від часу мама приводила мене провідати бабуся, яка мене не впізнавала. Досі пам'ятаю високі сходи на території лікарні й запах у палаті з паралізованими хворими. Бабуся померла в 68 років. Мені тоді було дванадцять.

Догляд за важкохворою матір'ю разом із роботою хірургом та ідеальним веденням домашнього господарства не додали мамі здоров'я. Вона змушена була перекваліфікуватися на лікаря-фізіотерапевта й пішла працювати в ту саму Жовтневу лікарню. Після закінчення інституту саме цей заклад на 40 років став також моїм місцем роботи і частиною мого життя. У ньому разом з колегами я лікувала і маму, і батька.

Після гуртожитку та квартири на Червоноармійській батько отримав казенне житло на тодішній вулиці Леніна, 42 (нині — Богдана Хмельницького) — саме там тепер встановлено меморіальну дошку. Одержати цю квартиру допоміг Борис Євгенович Патон, з яким у батька були не близькі, однак теплі стосунки із взаємною повагою. Понад 100 квадратних метрів, чотири великі кімнати, висока стеля — хороми! Можна було розмістити і примножувати велику бібліотеку, нам із мамою мати окремі кімнати. Але квартира була в дуже занедбаному стані, й на маму лягла вся робота з організації ремонту та прибирання після нього.

Пам'ятаю, батько часто казав, що відчувається ніяково від того, що багато людей живуть у тісноті, а він — у такій великій квартирі. Промовчимо про дуже скромний ремонт, який не оновлювали після

заселення в 1970 році, старі, прості, вітчизняного виробництва меблі, що прослужили понад 30 років, відсутність апріорі помпезних кришталевих люстр, килимів та всіляких брязкалець. Утім, один килим я все ж дуже добре пам'ятаю ще з дитинства. Він був трофейний, батьки привезли його з Кенігсберга. Перед тим мама як старша операційна сестра використовувала його для створення затишку в ординаторських на фронті. То був килим із вирізаним ножом кутом, який, мабуть, постраждав від вогню. І меблі мама ставила так, аби той покалічений кут був прикритий. Тепер шкодую, що позбулася його, бо то була пам'ять про переплетення долі.

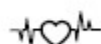
З квартири на Леніна татовженемігходити на роботу пішки, як ходив з будинку на Червоноармійській. Скільки разів він поспішав до своїх хворих крутим узвозом на Батієву гору повз Бакінститут* потім, після операцій, іноді пізно ввечері, стомлено спускався вниз. Коли батька не стало, нам з чоловіком удалося отримати рішення Київради, щоб тодішній узвіз Степана Разіна назвали ім'ям Миколи Амосова. До речі, це була ідея татогового друга та соратника й мого вчителя, професора-кардіолога Якова Абрамовича Бендета.

З нової квартири батько став їздити на роботу трамваєм №8, який рухався вулицею Толстого від університету Шевченка повз ботанічний сад.

* Нині — Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського Національної академії медичних наук України.

У трамваї він традиційно читав американський журнал торакальної і грудної хірургії англійською мовою, який йому як депутатові Верховної Ради СРСР дозволялося виписувати. Чому читав саме у трамваї? Бо не вважав медичні тексти достатньо серйозними для читання у спокої кабінету.

Коли батько пішов із життя, мама пожила сама в тій квартирі рік чи два, поки не переїхала до нас. Я не могла знаходитися в тому помешканні, яке було пов'язане з пам'яттю про батька, навіть заходити туди було несила. Його улюблений кабінет, письмовий стіл, саморобний зручний світильник, численні теки з паперами й великий дерев'яний птах, традиційний народний витвір умільців півночі Росії — подарунок земляків з Архангельська... Балкон, на якому батько сидів в останній рік, коли вже не міг виходити на вулицю. І квартира тривалий час стояла порожня, стіни й стеля вкривалися тріщинами, пилом і павутинням. Треба було щось із цим робити, і ми її продали. Рада, що нині там розташувавсь якийсь офіс у такому собі знеособленому приміщенні.

Усе своє життя батьки прожили дуже скромно: новий одяг дозволяли собі вкрай рідко, продукти купували в звичайних магазинах поруч із домом, на таксі не їздили. Не їздили і в санаторії та будинки відпочинку, як багато батькових колег і знайомих.

Над таким відпочинком тривалістю 24 дні батько завжди іронізував. Щоправда, якийсь час у тата була машина, спочатку «Москвич», а потім ГАЗ-21 «Волга». Користувався нею мало: іноді виїжджали сім'єю в неділю в ліс на Бориспільську трасу, улітку їздили в містечко Старий Крим до татових родичів. Однак із тією «Волгою» у мене пов'язаний яскравий спогад із дитинства. Тривожний дзвінок додому: в маминого пацієнта під час операції на легені почалася кровотеча, вона затисла рукою судину й тримала. Тато вхопив мене, посадив у машину і поїхав допомагати дружині, точніше — пацієнтові...

На антресолі квартири на Леніна з нами переїхали запаси солі, цукру, сірників, мила, круп, які зібрала ще бабуса. А також банки... із частками легень у формаліні, які були видалені під час операцій. Ці препарати мали стати частиною маминої дисертації, яку вона збиралася написати, але не судилося.

З такими самими банками Микола Амосов колись переїжджав із Брянська до Києва. Коли його дисертація була на стадії завершення, у ній містився важливий розділ про морфологічне (мікроскопічне) дослідження препаратів фрагментів легень, видалених під час операцій або взятих у померлих хворих для вивчення. Батько приїхав до Києва показати спеціалістам-патологоанатомам профільного